

ARNOŠT LUSTIG

MODLITBA PRO KATEŘINU HOROVITZOVOU

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

Četař Emerich Vogeltanz si zčistajasna šťavnatě odplivl, právě tam, kde stál; bylo to uprostřed místnosti, kde na to každý viděl. Snad to udělal proto, aby zakryl svůj obdiv, říkáje stále jen polohlasně „hm, hm...“

Byla vskutku setsakramentsky pěkná, ta židovská děvka, přiznával si Emerich Vogeltanz v duchu, urostlá, o něco vyšší než pak Herman Cohen, který ostatně také nevypadal jako nějaký trpaslík, a zároveň útlá v ramenou a se štíhlou hladkou šjíjí. Zastavil se pohledem na výrazu překvapeného a nevěřícího dítěte, u koutku úst maličko pokleslých, a na přímé vrásce čela, nejenom něžné, ale i ostré.

„Udělám, co mohu,“ řekl konečně krejčí. „Tak jak to má být...“

Pohledy četaře, krejčího a pana Hermana Cohena spočinuly na těle a tváři Kateřiny Horovitzové. Za jiných okolností by to u ní zřejmě přivodilo stud, ale tady všechny běžné okolnosti pomíjely současně ve svých příčinách i následcích. Bylo to náhle jediné, čeho se mohla přidržet. Neplatilo tu staré matčino nabádání a varování, musela se tak i tvářit. Věděla, že to možná není docela správné, ale bylo to přece jediné možné východisko. Nemohla se držet slova správné, nešlo o tohle slovo. A tak vydržela všechny pohledy.

Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

Úryvek je ze začátku díla, kdy se se všemi přítomnými teprve seznamujeme. Ještě se zcela nerozběhla zákeřná hra pana Brenskeho.

V Itálii jsou nacisty zatčeni bohatí Židé s americkými pasy. Je jim slíbeno, že budou za výkupné vyměněni za prominentní nacistické vězně. Jsou odvezeni do koncentračního tábora, kde se na chvíli promísí se skupinou právě přivezených obyčejných Židů. Pan Herman Cohen zaslechne rozhovor mladičké dívky s jejím otcem a rozhodne se ji z tábora vykoupit.

Zde začíná hra Bedřicha Brenskeho. Za azyl a cestu za svobodou žádá od Židů první peníze. To se v táboře ještě několikrát opakuje, pokaždé pod jinou záminkou.

Nakonec Židé přece jen nastoupí do vlaku, který je má odvézt do Hamburku k lodi, jež je poveze dále. Cestou jsou Židé i nadále z různých důvodů obírání o peníze. A přichází další komplikace, Kateřina se musí provdat za jednoho z Židů s americkým pasem, aby mohla cestovat dále. Z tohoto důvodu se musí vrátit zpět do tábora. Zde ji rabín Dajem z Lodže provdá za pana Hermana Cohena a skupina opět vyráží na cestu. Když konečně dorazí do přístavu, zahlédnou svou loď jen na okamžik. Jejich konta jsou prázdná a Němci touží po dalších penězích. Jsou proto nuceni napsat svým příbuzným o šeky za jejich záchranu. Zde umírá první ze skupiny, pan Rappaport-Lieben, který Němcům nevěří, je chladnokrevně zastřelen.

Objevují se ovšem další komplikace a skupina je nucena odjet opět zpět do tábora. Vystupují z vlaku a jsou vedeni do umývárny, aby se osprchovali. Tady už všem dochází, že vše byla jen léčka na získání peněz a jejich konta ani americké pasy je nezachrání.

Všichni až na Kateřinu se svlékají. Ta jediná se vzmuže k odporu. Než se celá svleče, vrhne se na jednoho z dohlížejících vojáků, který z ní nemůže spustit oči, a zastřelí ho. Její rány trefí ještě jednoho vojáka, než ji zvládnou nacisté zpacifikovat. Poté je celá skupina zahrnuta do sprch a nemilosrdně postřílena.

Všichni muži jsou spáleni, jen Kateřinina mrtvola je na čas vystavena na odiv jak Židům, tak nacistům.

- **téma a motiv**

téma: krása Kateřiny Horovitzové
motivy: odplivnutí, křeččí, pohledy

- **časoprostor**

prostor: koncentrační tábor Osvětim, vlak
čas: 2. světová válka, rok 1943 (krátký časový úsek několika dní)

- **kompoziční výstavba**

Děj je vyprávěn chronologicky.
Úryvek se skládá ze tří odstavců.

- **literární forma, druh a žánr**

próza, epika, psychologická novela

- **vypravěč**

vševědoucí vypravěč v er-formě

- **postava**

Kateřina Horovitzová – dospívající židovská tanečnice, sebevědomá a tichá, ale naivní, do poslední chvíle věří v dobro a záchranu sebe i své rodiny, nakonec je jediná, kdo se odváží alespoň k symbolickému odporu, díky její kráse a dospívajícímu kouzlu k ní vzhlíží nejen Židé, ale i nacisté, po smrti je použita jako jakýsi symbol síly nacistického zla

Herman Cohen – mluvčí bohatých Židů z transportu zachraňuje Kateřinu Horovitzovou, je statečný a rozvážný, postupuje opatrně jako správný obchodník, nacistům nedůvěřuje, ale nezbyvá mu, než se podvolovat jejich manipulacím

četař Vogeltanz – hlídá skupinu Židů v synagoze, líbí se mu Kateřina Horovitzová, když se to projeví, neví, jak se má chovat

křeččí – šije šaty pro pana Cohena a Kateřinu Horovitzovou, na jednu stranu mu je Židů ve skupině líto, na druhou stranu jim tiše závidí privilegia, ale moc dobře ví, že stejně všichni zemrou, objevuje se ve zlomových úsecích, funguje jako spojnice skupiny a tábora → Kateřiny a naděje v rodinu, mezi ním a Kateřinou vznikne zvláštní tichý vztah

Bedřich Brenske – velitel tajného fašistického oddělení, jeho úkolem je ze Židů vymámit listy jejich peníze a poslat je do plynu, krutý a cílevědomý, umí dobře manipulovat s lidmi, užívá dvojsmysly, jeho role ho baví, snaží se vypadat jako ochotný, ale ne všemocný člověk

rabín Dajem z Lodže – provdá Kateřinu za pana Cohena, zároveň zpívá o jejich smrti a o smrti Kateřininy rodiny, na konci knihy upaluje Kateřinino tělo a lituje jejího osudu

ostatní bohatí Židé – přenechávají roli mluvčího panu Cohenovi a schovávají se za něj, mnohým z nich se nelíbí, jak je nacisti obírají o další a další peníze, mnoho z nich se chová dětinsky, moc se jim přibrání Kateřiny Horovitzové do skupiny nezamlouvá

- **vyprávěcí způsoby**

převažuje pásmo vypravěče

přímá řeč křeččího: „Udělám, co mohu,“; „Tak jak to má být...“

vnitřní přímá řeč Hermana Cohena: *Byla vskutku setsakramentsky pěkná, ta židovská děvka, přiznával si Emerich Vogeltanz v duchu, urostlá, o něco vyšší než pak Herman Cohen, který ostatně také nevypadal jako nějaký trpaslík, a zároveň útlá v ramenou a se štíhlou hladkou šíjí.*

- **typy promluv**

monolog krejčího

vnitřní monolog Hermana Cohena

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

vojenský slang

četař

přechodník

říkaje

nedořečenost

hm, hm...; Tak jak to má být...

vulgarismus

židovská děvka

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

epiteton

šťavnatě odplivl

hyperbola

setsakramentsky pěkná

přirovnání

Herman Cohen, který ostatně také nevypadal jako nějaký trpaslík

výčet

pohledy četaře, krejčího a pana Hermana Cohena

Literárněhistorický kontext

- **kontext autorovy tvorby**

tvořil převážně ve 2. polovině 20. století

Arnošt Lustig (1926–2011)

- narodil se 21. 12. 1926 v Praze do rodiny malého obchodníka
- v Praze vychodil obecnou školu a začal studovat na reálce, z rasových důvodů byl jako Žid ze školy vyloučen → učil se krejčím, později ozdobníkem
- v roce 1942 byl poslán do koncentračního tábora Terezín, později do Osvětimi a Buchenwaldu
- v roce 1945 uprchl z transportu smrti, kvůli holocaustu přišel téměř o celou rodinu
- po válce vystudoval Vysokou školu politickou a sociální v Praze
- v roce 1948 působil jako zpravodaj Lidových novin v izraelsko-arabské válce
- pracoval jako redaktor Československého rozhlasu, redaktor Mladého světa, scenárista filmového studia Barrandov
- v srpnu 1968 byl s rodinou na dovolené v Itálii, rozhodli se zůstat v exilu
- krátce pobýval v Jugoslávii, poté v Izraeli, v roce 1970 se usadil v USA
- od roku 1973 přednášel film, literaturu a scenáristiku na Americké univerzitě ve Washingtonu, v roce 1978 byl jmenován profesorem
- po listopadu 1989 se vrátil do vlasti, na čas byl šéfredaktorem českého vydání časopisu Playboy
- v posledních letech žil střídavě v Česku a v USA
- zemřel v Praze 11. 2. 2011 na rakovinu
- jeho tvorba se zabývá tematikou židovství, holocaustu a druhé světové války
- vyzdvihuje vnitřní síly člověka, boj za lidskou důstojnost i v leckdy beznadějných situacích

Noc a naděje – 7 povídek z prostředí terezínského ghetta

Démanty noci – sbírka povídek a novel, o dětech vystavených válce, zfilmováno v r. 1964

Ulice ztracených bratří – soubor povídek, tematika holocaustu

Dita Saxová – román; příběh dívky, která jako jediná z rodiny přežila pobyt v koncentračním táboře, zfilmováno v r. 1967

Miláček – román; příběh z izraelsko-arabské války z pohledu novináře

- **literární / obecně kulturní kontext**

- česká literatura 60. let, exilová literatura 70.–80. let 20. století

- válečná próza – židovská tematika

Ota Pavel (1930–1973)

- vl. jménem Ota Popper, prozaik a novinář, píše menší prozaické útvary, silně lyrizované
- mládí prožil v Buštěhradu, kam se rodina z existenčních a rasových důvodů přestěhovala
- poetické vyprávění, básnické zobrazení přírody, laskavost

Smrt krásných srnců – zachycuje soubor příběhů z autorova rodinného prostředí

Jak jsem potkal ryby – vydáno posmrtně, většina děje se týká rybaření; vypovídá o autorově vztahu k rybám, řekám a přírodě

Norbert Frýd (1913–1976)

- autor oficiálně vydávané tvorby
- prozaik – autor pohádek a dobrodružné prózy
- představitel druhé vlny válečné tvorby – autor próz o koncentračním táboře
- byl vězněn v Terezíně, Osvětimi a Dachau

rysy: zvýrazněná psychologie, tragika spočívá v pocitech postav

vyprávění v er-formě – věcně, bez příkras

Krabice živých: román odehrávající se v německém koncentračním táboře na konci 2. sv. války

Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí a popisný

- **vysvětlení názvu díla:**

Odkaz k hlavní hrdince Kateřině Horovitzové, která kvůli svobodě a pochopitelnému strachu zanechává v táboře svou rodinu, Židé z tábora se modlí za spásu její duše, ví, že smrti neunikne, nakonec je jediná, kdo se zmůže na beznadějný odpor ve chvíli, kdy ví, že ona i její bohatí židovští společníci zemřou.

- **posouzení aktuálnosti díla:**

Koncentrační tábory a 2. světová válka jsou sice už pryč, ale rasismus, manipulace, honba za penězi a zlo páchané mocí zůstávají.

- **pravděpodobný adresát:**

Všechny generace, protože k holocaustu by neměl být lhostejný nikdo.

- **určení smyslu díla:**

Ukazuje na zvěrstva páchaná na Židech, na bezpráví a beznaděj a na to, že i v naprosto bezvýchodných situacích si má člověk zachovat aspoň kapku důstojnosti a vlastní vůle; dále ukazuje na to, jak si fašisté Židy podmanili, protože Židé až do konce věřili v jakousi výjimku, věřili v naději.

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

Knihy byla napsána v roce 1964, patří ke knihám, které autor napsal ještě před exilem.

- **tematicky podobné dílo:**

William Styron – *Sophiina volba*: hlavní hrdinka byla také v koncentračním táboře

Arnošt Lustig – *Dita Saxová*

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramatisací:**

Filmová adaptace je z roku 1965. Režíroval ji Antonín Moskalyk, v hlavních rolích hrají Martin Růžek a Lenka Fišerová. Film nijak neubírá mrazivé atmosféře knihy, je to syrové a působivé drama, které dokáže v divákovi probudit pocit velké tísně.